

УДК 35.075(477):339.543

Ситник Н.С.доктор економічних наук,
професор кафедри державних та місцевих фінансів
Львівського національного університету імені Івана Франка**Джуган Л.Б.**магістр
Львівського національного університету імені Івана Франка

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання розвитку державної митної справи в контексті електронного управління в митних органах України. Визначено вплив ефективного впровадження інформаційно-телекомунікаційних систем та технологій на діяльність митних органів України. Розглянуто низку нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток електронного декларування в Україні. Охарактеризовано Єдину автоматизовану інформаційну систему (ЕАІС) митних органів, яка забезпечує інформаційну підтримку розвитку митної справи в Україні. Окреслено можливості і перспективи електронного декларування як ефективного інструменту електронного управління процесами митного оформлення. Розглянуто використання органами ДФС, застосовуючи інформаційні технології, можливості виявлення та оцінки ризиків порушення митного законодавства. Зроблено висновок, що запровадження інформаційних технологій у митній сфері принесе позитивний результат усім учасникам митно-правових відносин.

Ключові слова: електронне декларування, Державна фіскальна служба, митна справа, митні органи, інформаційні системи та технології.

В статье рассмотрены вопросы развития государственного таможенного дела в контексте электронного управления в таможенных органах Украины. Определено влияние эффективного внедрения информационно-телекоммуникационных систем и технологий на деятельность таможенных органов Украины. Рассмотрен ряд нормативно-правовых актов, направленных на развитие электронного декларирования в Украине. Охарактеризована Единая автоматизированная информационная система (ЕАИС) таможенных органов, которая обеспечивает информационную поддержку развития таможенного дела в Украине. Определены возможности и перспективы электронного декларирования как эффективного инструмента электронного управления процессами таможенного оформления. Рассмотрено использование органами ДФС, применяя информационные технологии, возможности выявления и оценки рисков нарушения таможенного законодательства. Сделан вывод, что введение информационных технологий в таможенной сфере принесет положительный результат всем участникам таможенно-правовых отношений.

Ключевые слова: электронное декларирование, государственная фискальная служба, таможенное дело, таможенные органы, информационные системы и технологии.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток сучасних технологій зумовлює необхідність використання нових методів у роботі митних органів. Оптимізація організаційної структури митниць зумовлена швидким збільшенням обсягів міжнародного товарообігу, ускладненням його структури, обмеженістю кадрових ресурсів митних органів і бажанням усіх учасників зовнішньоекономічної діяльності звести до мінімуму втрати часу і матеріальних засобів під час здійснення митного контролю.

Електронне управління у сфері митної справи потребує особливої уваги не лише тому, що це одна з найважливіших основ функ-

ціонування сучасної національної економіки, а й через те, що Україна стала членом багатьох міжнародних організацій, де митна справа розвивається шляхом упровадження й використання новітніх розробок в інформаційній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розвиток державної митної служби з упровадженням інформаційно-телекомунікаційних систем та технологій досліджували такі вчені, як: П.В. Пашко, І.В. Дорда, О.М. Івашкович, І.Г. Бережнюк, П.Я. Пісной, А.Д. Войцешук та ін. Водночас їхні публікації були спрямовані переважно на спрощення митних процедур і виконання взятих міжнародних зобов'язань

щодо інформатизації та комп'ютеризації митної справи України. Питання безпеки держави розглядалося у розрізі захисту та зберігання інформації. Проте саме в дослідженнях П.В. Пашка було сформульовано та впроваджено у сферу митної справи концепцію «митної безпеки» [1].

Метою дослідження є аналіз особливостей упровадження та застосування інформаційних систем в управлінні митною службою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Митна служба України розпочала втілення новітніх технологій ще в 1992 р. Законодавчо визначено, що саме Державна фіскальна служба здійснює впровадження і технічне супроводження інформаційних, телекомунікаційних систем і технологій, зокрема контроль над повнотою та правильністю виконання митних формальностей, організовує впровадження електронних сервісів для суб'єктів господарювання [2]. Застосування інформаційних технологій у митній справі відповідає вимогам міжнародної митної спільноти, які зафіксовані у Міжнародній конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція) [3], Рамкових стандартах безпеки та спрощення торгівлі (Рамкові стандарти) [4] та низці інших міжнародних документів.

До Киотської конвенції Україна приєдналася 05.10.2006, але фактичне приєднання нашої держави відбулося лише в 2011 р. шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» від 15.02.2011 № 3018-IV.

Конвенція набула чинності для України з 15.09.2011, де система митного контролю передбачає використання принципу проведення контролю після випуску товарів протягом якогось періоду часу, якщо це необхідно перевіряти, запитувати додаткові відомості. Саме застосування електронного декларування й використання в митному діловодстві новітніх інформаційних технологій істотно спростить і прискорить митні процедури.

Нині прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на відображення положень конвенції в практиці роботи митних органів. Саме завдяки практичній реалізації положень Киотської конвенції у національне законодавство створено умови для розвитку електронного декларування в Україні.

Значний внесок у розвиток інформаційних технологій зробили також Рамкові стандарти – Резолюція Ради митного співробітництва щодо Рамкових стандартів безпеки та спрощення міжнародної торгівлі, прийнята Всесвітньою

митною організацією в м. Брюссель 23 червня 2005 р.

Члени Всесвітньої митної організації (166 країн станом на 23.06.2005), включаючи ДМСУ, підписали Декларацію про наміри щодо імплементації Рамкових стандартів, що дає змогу перейти на нові принципи безпечної міжнародної торгівлі та знайти нові підходи до методів роботи і взаємодії митних адміністрацій та ділових кіл.

У Митному кодексі України передбачено найкращі традиції митної справи країн світу, в тому числі в частині використання інформаційних технологій. Зокрема, проведення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що здійснюється з використанням інформаційних технологій, заснованих на інформаційних, телекомунікаційних системах, і засобів їх забезпечення. Впровадження інформаційних, телекомунікаційних систем здійснюється за міжнародними стандартами і стандартами України та підтверджується законодавчо [5].

Міжнародна спільнота і ВМО постійно запроваджують нові ініціативи щодо інформаційних технологій та інновацій у діяльність митних адміністрацій країн світу. Одна з останніх – це впровадження інноваційної культури для становлення «Митниці майбутнього», успіх та ефективність формування якої залежать від рівня розвитку інформаційних технологій та електронного управління в митній сфері держави.

З часу створення митної служби України велика увага приділяється розробленню й упровадженню Єдиної автоматизованої інформаційної системи (ЄАІС) митних органів – багатофункціональної інтегрованої автоматизованої системи, що забезпечує інформаційну підтримку та супроводження митної справи в Україні і становить сукупність кількох взаємопов'язаних інформаційних систем та програмно-інформаційних комплексів [6].

До складу ЄАІС входять такі елементи, як: автоматизована інформаційна система «Центр»; автоматизована система митного оформлення та локальні підсистеми митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій, що взаємодіють з автоматизованою інформаційною системою «Центр»; відомча телекомунікаційна мережа; локальні обчислювальні мережі митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій; інформаційно-телекомунікаційний комплекс «Електронна пошта»; адміністративно-правова інформаційна підсистема; підсистема інформаційного забезпечення; система електронного документообігу; комплексна система захисту

інформації; підсистема криптографічного захисту інформації; система електронного цифрового підпису.

Подальший розвиток ЄАІС Держмитслужби та забезпечення побудови безпаперового електронного середовища «суб'єкт ЗЕД – митниця» здійснюється в рамках Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» з обов'язковим упровадженням системи електронного декларування. Метою цієї концепції є формування та створення комплексної системи на базі ЄАІС, що сприятиме забезпеченню митної безпеки України [1].

Таким чином, основою електронного управління у сфері митної справи України є багатофункціональна комплексна система «Електронна митниця», розроблення принципів побудови якої розпочалося у 2005 р. Ця система істотно зменшить витрати, дасть змогу поетапно оптимізувати програмно-апаратний комплекс як за продуктивністю обладнання, так і за його вартістю, дасть можливість підвищити якість митного регулювання та вдосконалити митне адміністрування.

За даними Департаменту організації митного контролю ДФС, станом на 1 жовтня 2017 р. 98% митних декларацій оформлюється в електронному вигляді. «Використовуючи електронне декларування, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності економлять власні час і ресурси, адже вони отримують прискорене та якісне обслуговування», – зазначив директор департаменту Олексій Василенко. Загалом із початку поточного року до середини жовтня кількість оформлених митних декларацій становила 2,6 млн., що більше на 16,7%, ніж за аналогічний період минулого року.

Відповідно до вимог Митного кодексу України, митне оформлення завершується протягом чотирьох робочих годин (240 хвилин) із моменту пред'явлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що підлягають митному оформленню, та всіх необхідних документів і відомостей на них. Так, у вересні 2017 р. граничний час митного оформлення товарів, відносно яких автоматизованою системою аналізу управління ризиків не генерувався перелік додаткових митних формальностей, становив: під час експорту – 44 хв.; під час імпорту – 141 хв.; під час транзиту – 18 хв. [10].

Сьогодні створено центральну базу даних електронних копій вантажних митних декларацій (ВМД), автоматизовано процеси контролю доставки вантажів і митного оформлення, функціонують внутрішня електронна пошта та транспортна мережа супутникового зв'язку, постійно вдосконалюються телеко-

мунікаційна мережа та комплексна система захисту інформації.

Електронне декларування набуло широких масштабів використання. Одним з ефективних інструментів розвитку електронного управління процесів митного оформлення на місцях зарекомендували себе інформаційні термінали – програмно-технічні модулі, за допомогою яких декларантом або уповноваженою ним особою здійснюється самостійне фіксування в електронній системі митного оформлення факту й часу подачі митному органу митної декларації або документа, який, відповідно до законодавства, її замінює, та інших документів, необхідних для митного оформлення, на паперовому носіїві. Ці термінали забезпечують не тільки зручність їх використання, а й створюють подвійний контроль із боку бізнесу і з боку посадової особи, яка має здійснити митне оформлення [8, с. 510].

Щодо захисту електронної інформації в інформаційних системах митних органів, то створено Комплексну систему захисту інформації та підсистему криптографічного захисту інформації ЄАІС. Ця система забезпечує захист державних інформаційних ресурсів в автоматизованих системах, що входять до складу ЄАІС, шляхом упровадження комплексу технічних, програмних, криптографічних, організаційних та інших заходів і засобів комплексної системи захисту інформації, спрямованих на забезпечення конфіденційності, цілісності, доступності, керованості інформації.

До складу Комплексної системи захисту інформації ЄАІС Держмитслужби входять такі системи:

- інформаційна система ідентифікації та автентифікації користувачів ЄАІС Держмитслужби;
- антивірусна система захисту інформації в ЄАІС Держмитслужби;
- інформаційна система здійснення цілодобового контролю над станом політики безпеки і доступу до інформаційних ресурсів в ЄАІС Держмитслужби;
- інформаційна система обміну інформацією в ЄАІС Держмитслужби;
- інформаційна системи моніторингу функціональних елементів ЄАІС Держмитслужби та інформаційної системи виявлення і управління інцидентами.

Найкращі фахівці митних адміністрацій світу переконані, що митна справа має здійснюватися на основі двох принципів: управління ризиками у сфері ЗЕД та здійснення митними органами перевірок підприємств після факту митного оформлення – митного аудиту [9, с. 41–42].

Державною фіскальною службою розроблено та впроваджено у діяльність Автоматизовану систему аналізу та управління ризиками (АСАУР) – сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи аналізу та управління ризиками.

Здійснення органами ДФС (їх структурними підрозділами) аналізу, виявлення та оцінки ризиків, у тому числі з використанням інформаційних технологій, для визначення форм та обсягів митного контролю включають: виявлення умов і факторів, що впливають на виникнення ризиків; визначення сфер ризику; визначення індикаторів ризику; здійснення оцінки ймовірності виникнення ризиків та можливої шкоди у разі їх проявлення.

На стратегічному рівні управління ризиками ДФС визначає пріоритетні напрями та заходи з управління ризиками та затверджує реєстр ризиків.

На тактичному рівні управління ризиками органами ДФС (їх структурними підрозділами) в межах компетенції також розробляються заходи з управління ризиками. Для цього використовуються такі інструменти:

1) профілі ризику – автоматично попереджають про можливу наявність ризику порушення митного законодавства під час здійснення конкретної зовнішньоекономічної операції та дає вказівку щодо застосування певних форм контролю;

2) орієнтування – використовується для невідкладного інформування митниць про осіб та/або транспортні засоби, за допомогою яких можуть бути вчинені порушення законодавства України з питань державної митної справи, про товари, які можуть бути об'єктом правопорушення, та про застосування форм контролю для виявлення, запобігання та припинення таких порушень;

3) індикатори ризику – об'єднує кілька альтернативних (тобто таких, що застосовуються не тільки за одночасного їх виконання, а також окремо один від одного) індикаторів ризику, пов'язаних спільними сферами ризику, заходами з мінімізації ризиків;

4) методичні рекомендації щодо роботи посадових осіб митниць з аналізу, виявлення та оцінки ризиків – мають містити детальні інструкції щодо послідовності дій посадових осіб митниць ДФС під час здійснення митного контролю над визначеним напрямом для оцінки ризику та визначення форм і обсягів митного контролю, достатніх для забезпечення додержання вимог законодавства України з питань державної митної справи;

5) випадковий відбір – реалізується із застосуванням інформаційних технологій, де це можливо [7].

Слід підкреслити, що контрольно-перевірною роботою митних органів (митний аудит) має бути максимально орієнтована на АСАУР, оскільки відбір суб'єктів ЗЕД, які виступають об'єктами перевірок, здійснюється з урахуванням критеріїв ризику.

Сучасні виклики, які постали перед українською митницею: наявність ризиків військової ескалації навколо України та їх вплив на митну безпеку України; необхідність прискорення митного оформлення, передусім експорту, для сприяння розвитку експортного потенціалу України; перспектива створення міжнародного митного електронного середовища; більш тісна інтеграція фіскальних функцій між митним та податковим напрямами ДФС; потреби бізнесу в електронних сервісах зумовлюють потребу широкомасштабної відкритої інтеграції інформаційних систем митниці з інформаційними системами інших міністерств і відомств, із силовими структурами інших країн. Отже, «Електронна митниця» є фундаментальною основою електронного управління митною системою України, а також одним із головних механізмів розвитку державної митної справи.

Висновки з проведеного дослідження. Розвиток державної митної справи в Україні потребує подальшого вдосконалення інформаційно-технічного забезпечення, впровадження інформаційних технологій у роботу митних органів, автоматизації процесів, адже це дає можливість приєднання до загальноєвропейської транзитної системи (NCTS) у рамках Угоди про асоціацію з ЄС, подальшої інтеграції митних та податкових інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного обміну з іншими державними органами України, а саме отримання дозвільних документів в електронному вигляді, автоматизації митного оформлення, зменшення впливу людського фактору під час митного оформлення, використання випадкового розподілу особового складу між ділянками митного оформлення та митних декларацій між особовим складом.

Підвищення професіоналізму працівників митних органів через поліпшення їх знань, постійну перепідготовку, підвищення кваліфікації теж є невід'ємним напрямом удосконалення.

Запровадження інформаційних технологій у митній сфері, процедура електронного декларування – це той крок уперед, що задовольнить як інтереси бізнесу, так і інтереси держави та принесе позитивний результат усім учасникам митно-правових відносин.

Список використаних джерел:

1. Пашко П.В. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації): монографія. Одеса: Пласке, 2009.
2. Положення про Державну фіскальну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 № 236. URL: <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd>.
3. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (у зміненій редакції), редакція від 26.06.1999. URL: http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_643.
4. Framework of standards to secure and facilitate global trade (June 2005). URL: <http://www.wcoomd.org>.
5. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
6. Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України: Наказ Державної митної служби України від 04.11.2010 № 1341.
7. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15>.
8. Разумей М.М. Митний кодекс України як нормативний інструмент управління зовнішньоторговельною безпекою держави. Теорія та практика державного управління. 2013. № 1(40). С. 506–513.
9. Разумей М.М. Електронна митниця як основа електронного урядування в митній службі України. Дні інформаційного суспільства: матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (24–25 квітня 2014 р.). К., 2014. С. 41–43.
10. ДФС: В електронному вигляді оформляється 98% митних декларацій. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2328431-dfs-v-elektronnomu-vigliadi-oformluetsa-98-mitnih-deklaracij.html>.

Sytnik N.S., Dzhuhan L.B.

INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE ACTIVITIES OF THE STATE CUSTOMS SERVICE OF UKRAINE

This article deals with raising the efficiency of the implementation of state customs affairs efficiency as a result of e-government application in customs bodies of Ukraine. The main directions of development of information technology based on the experience of introduction such technologies in foreign countries are determined.

Taking into account the urgent needs of the current level of development of world trade and the necessity to bring customs control procedures in line with it, the State Customs Service of Ukraine should intensify the system of automation of customs control and customs clearance procedures, introduce modern communication and electronic communications systems. As a result, the Unified Automated Information System (UAIC), which combines all the software and hardware components necessary for automation of customs clearance and control processes.

With the development of the customs information infrastructure, there is increasing importance of improving the security of all its components. Accordingly, in the article, a considerable attention is paid to the Integrated Information Security System and the cryptographic information security subsystem of the UAIS. Also, an attention is focused on modern information systems and technologies, and their role in the formation of effective mechanisms of public administration in the field of customs.

The result of the introduction of electronic government in the field of state customs should be not only its technical application with the increased efficiency of the functioning of customs authorities in the final analysis but also the rational transformation of the procedures and processes itself and the institutions that cover them, to identify new ways of interaction between the parties of such management.

It is indisputable that the active introduction of the electronic declaration procedure is a significant step forward both for Ukraine as a whole and for business in particular. But the involvement of information technology should be comprehensive and inclusive, as well as the whole system of executive bodies.

Key words: electronic declaration, state fiscal service, customs, customs authorities, information systems and technologies.